

El dret a ser mico

El catorze ximpanzés i els quatre macacos que actualment viuen a la reserva de la Fundació Mona han estat rescatats d'un passat traumàtic. Utilitzats com a micos de fira i havent estat tota la vida socialment aïllats, arriben amb greus problemes psicològics. En aquest racó de Riudellots de la Selva, poden, per fi, viure com allò que són.

Reportatge d'Àstrid Bierge

Tant bon punt seiem al banc de fusta, un d'ells ens veu i enfila cap a nosaltres. S'acosta amb ritme i aire despistat però amb cara de voler saber de què parlem. Ens separen uns quatre metres de sorra i una reixa alta. No la toca, només s'ha picat un cop a la vida. Posa el cul a terra i, com un nen quan pensa, gira una mica el cap i torça amunt el morro, prominent. Amb els seus ulls ataronjats m'observa de gairell amb curiositat i un punt de tendresa. Vaja, diria. Potser, probablement, segur, interpreto el seu llenguatge gestual erròniament, en clau hu-

mana i no de ximpanzé. Al cap i a la fi, no conec ni aquest individu ni cap altre de la seva espècie. Ell sí que en coneix alguns de la meua.

No em desclava els ulls. Independentment del significat real de la seva expressió, em mira amb tanta intensitat que, per un moment, em sento intimidada. Un territori sentimental en principi massa complex, massa interhumà, perquè t'hi pugui portar un animal.

Al llarg de tota la visita no puc evitar humanitzar constantment els ximpanzés que veig. Em fascina reconèixer-m'hi, reconèixer-nos-hi. No només per la po-

tència i la intenció de la seva mirada, no només per la seva cara pelada, dinàmica i expressiva. Que siguin capaços d'agafar i manipular coses amb les mans t'hi connecta d'una manera especial. Un es passeja arrossegant una manta. Un altre punxa un tros de fruita amb una canya. Un es rasca el cap amb un dit, un altre li busca puces al company. Quan estan tranquils, asseguts a terra, estirats en posició fetal o panxa enlaire, fins i tot sembla humana la seva manera d'estar a la vida.

Amb tot, tindria ganes d'obrir la reixa i encaixar-hi. De tocar-los, abraçar-los i

FUNDACIÓ MONA

bescanviar ganyotes, com es veu als vídeos del YouTube. Penso, naturalment, només en mi, perquè és precisament d'aquest sinistre impuls del que pretén protegir-los la Fundació Mona, un centre de recuperació de primats en què 14 ximpanzés i 4 macacos es recuperen de la mala vida que van tenir en el passat. Abans eren artistes de circ i televisió, models de publicitat o fins i tot mascotes. Molts van viure durant anys en terribles condicions, en gàbies molt petites i patint tot tipus de maltractaments físics.

El pitjor, però, és que tots van ser separats de les seves mares des de petits i

no van tenir mai l'oportunitat d'establir vincles socials amb els seus congèneres. Els primats són éssers socials i per tant és cabdal per a la seva salut mental que visquin amb altres individus de la seva espècie. Tant és així que a la fundació hi arriben en un estat psicològic lamentable i amb una severa discapacitat social. Els símptomes són esfereïdors. Alguns, abans no comencen a recuperar-se, es passen el dia tapant-se amb una manta per aïllar-se dels altres ximpanzés o tenen conductes aberrants, com ara mutilar-se, arrencar-se el pèl o menjar-se el vòmit.

Integrar-los en un grup social és l'únic camí per convertir-los en micos més o menys normals, però és un camí complicat i llarg, de vegades impossible. De fet, no és clar que el trauma pugui corregir-se mai del tot. Per poder ser completament normals haurien de viure en llibertat. Aquests micos, però, no podran ser retornats mai al seu hàbitat natural, no tenen els coneixements i les habilitats necessaris per sobreviure en estat salvatge. A la Fundació Mona, on no s'estan de passada sinó que en principi es quedaran per sempre, com a mínim poden viure en un ampli recinte natu- →

→ ralitzat, en companyia d'altres individus de la seva espècie i amb la possibilitat de comportar-se, encara que sigui en part, com a micos lliures.

Reinserció social

Els 14 ximpanzés estan dividits en dos grups. Un està format només per mascles i l'altre és mixt. Els dos grups es veuen entre ells però les seves parcel·les estan separades per una xarxa i no poden tocar-se ni estar junts.

Formar els grups socials és molt complicat, cada mico té la seva pròpia personalitat i pot haver-hi problemes d'incompatibilitat. A més, no hi ha regles fixes. Per exemple, en teoria és més fàcil integrar un mascle en un grup de mascles que no pas en un grup on també hi hagi femelles. Fins ara, però, cada cop que ha arribat un mascle nou ha hagut d'acabar al grup mixt perquè l'altre l'ha rebutjat.

Quan arriba un ximpanzé -que no passa més d'un cop l'any-, no se'l pot ficar directament en un grup o en l'altre. Durant una llarga temporada cal anar prenent-li la mesura i anar veient com es

porta amb la resta de micos. Aquest procés succeeix a l'anomenada zona de gàbies, que hi ha darrere les dues parcel·les on viuen els grups. El nouvingut viu un temps sol en un espai engabiats, gran, des d'on anirà coneixent, progressivament i amb diferents combinacions, el seus companys. Al principi els separa una tanca. Després, si la relació és segura, ja poden compartir gàbia.

La Cristina Valsera, una de les quatre cuidadores del centre, em diu que en aquests moments no hi ha cap mico que estigui en aquesta primera fase. L'últim ximpanzé a arribar va ser la *Cheeta*, que fa un any que és aquí i que ja pot anar sortint a la zona comuna del grup mixt. Això sí, sempre que no hi hagi la *Waty* i l'*Àfrica*, que són les reines del mambo.

—Si fora hi ha la *Cheeta*, el *Coco* o la *Bea*, que són els ximpanzés més nous, la *Waty* i l'*Àfrica* han de ser a les gàbies.

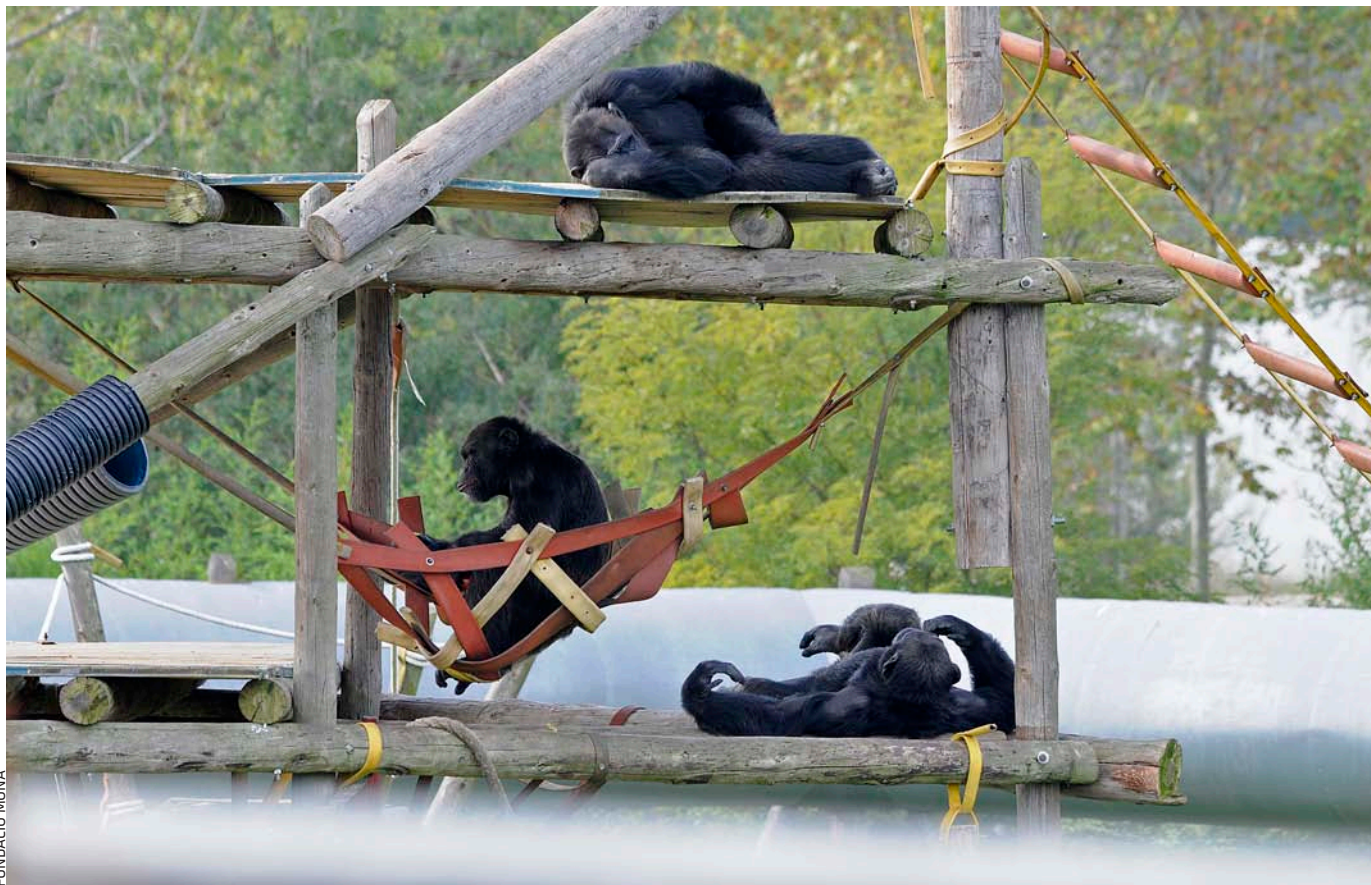
—Si no, s'arma un sacramental?

—I tant! Quan elles no hi són el grup funciona la mar de bé, però només que hi hagi una de les dues es munta una ba-

ralla. Només poden estar amb els tres ximpes nous si no hi ha cap altre membre del grup. I mai totes dues alhora. Han d'estar-hi soles. Vaja, si també hi ha el *Nico* no passa res, és un bonàs.

El pla és que la *Watty* i l'*Àfrica* puguin acabar passant al grup dels mascles, així s'haurà acabat el problema al grup mixt. A més, potser així aquestes dues femelles tindran relacions sexuals. Els mascles del grup mixt no s'hi volen aparellar. El *Nico* ha crescut amb elles, el *Víctor* està castrat, el *Tico* és poc social i el *Tom*, no se sap ben bé per què, no hi està interessat.

Totes les femelles prenen píndoles anticonceptives. No seria ètic permetre'n la reproducció, diu la Cristina. La vida en captivitat, encara que sigui en unes condicions com les que proporciona la Fundació Mona, comporta per defecte problemes psicològics. "Si hi hagués un accident i alguna es quedés embarassada no la faríem avortar, però no sortiríem a les notícies dient amb alegria que ha nascut un ximpanzé en captivitat".

Pel que fa als quatre macacos, els dos mascles estan esterilitzats. Viuen en grup però són una espècie particularment agressiva i les relacions no són sedoses. A més, les dues femelles són extremadament dominants. L'espai on viuen és ple de fustes que fan de barreira visual i els donen una certa intimitat. "Sense aquesta intimitat, les dues femelles no deixarien menjar als mascles, s'ho quedarien tot elles", apunta la Cristina.

La deshumanització

L'equip de la Fundació Mona, que inclou psicòlegs, biòlegs i veterinaris, té molt clar els seu paper. Els cuidadors són els qui tenen una relació més directa amb els ximpanzés, però sempre hi tracten a través dels barrots. I no els fan carantoines, l'objectiu és precisament deshumanitzar-los.

—Ens hem de guanyar la seva confiança però sense interferir en la seva dinàmica de grup, molt marcada per la jerarquia. Si hi ha una baralla, no volem que ens vinguin a buscar per demanar suport. L'han de demanar a un altre ximpanzé del grup.

—Fa quinze anys que ets aquí, des del principi. Si entressis a la gàbia o a l'espai comú, què creus que passaria?

—No ho sé del cert, però seria perillós, no m'hi arriscaria. Només ho faria si algú vingués a fer-me mal perquè estic quasi segura que em protegirien.

Això no vol dir que no hi hagi interacció. Durant la visita, a la part de gàbies, la *Cheeta* fa un soroll estrany. Està cridant la Cristina, que s'hi acosta i li atansa un got d'aigua. Dins la gàbia ja té aigua, però sempre és agradable que algú et faci cas. També hi parlen, sobretot quan necessiten inspeccionar-los. Els demanen que els ensenyin les dents o que es girin per poder posar-los el termòmetre al cul.

—I t'entenen?

—Sí, ho entenen tot, en català i en castellà. El *Toto*, quan va arribar, entenia només l'alemany. I el *Víctor*, només el francès. En tot cas, el que els dona més pistes és el nostre llenguatge gestual, els l'hem ensenyat i ens entenen. També et dic que, si no els dona la gana de fer el que els demanes, no ho fan. I no passa

FUNDACIÓ MONA

AQUESTS MICOS NO PODRAN SER RETORNATS MAI AL SEU HÀBITAT NATURAL, NO EN TENEN ELS CONEIXEMENTS I LES HABILITATS NECESSARIS

res, el nostre objectiu no és ensinistrar-los.

El Miquel Llorente, responsable de l'àrea de recerca de la fundació, m'assegura que ell mai no s'hi adreça ni s'hi acostava gaire. Només els observa. I ells l'observen.

—És un amor a l'ombra...

—Però et coneixen?

—Dona, perfectament, i jo a ells. Fa molts anys que ens mirem. De fet, encara que tota la comunicació sigui no verbal i a distància, amb alguns individus hi tinc més sintonia que amb d'altres.

El Miquel fa quinze anys que els observa per estudiar el seu comportament i, així, trobar maneres d'estimular-los socialment i cognitivament per augmentar la seva qualitat de vida. I és que, si bé hi ha molts estudis sobre els ximpanzés que estan en llibertat o en zoològics, n'hi ha molt pocs que analitzin el comportament dels ximpanzés que han estat socialment aïllats des de petits.

—Si els seus antics propietaris els tractaven bé, també presenten problemes?

—No els tracten mai bé. Un animal salvatge mai aprendrà a obeir només amb la lògica del premi. Ha d'haver-hi càstig. Un ximpanzé no és un gos. Per domar-lo necessites esmicolar-lo psicològicament, i el primer pas és separar-lo de la mare perquè no tingui cap *altre* referent que tu.

—Però en internet es veuen històries de primats que tenen relacions boniques amb els seus cuidadors, sembla que s'estimen.

—Les dones i els nens maltractats sovint estimen el seu maltractador, però això no vol dir que la relació sigui saludable. Tots els primats necessitem referents. Quan a un ximpanzé se'l tracta com si fos un humà, encara que sigui des de l'afecte, sorgeixen els problemes psicològics. No han evolucionat per establir vincles afectius amb nosaltres sinó amb altres individus de la seva espècie. Imagina't que agafes un nen i el portes a viure amb ximpanzés...

Penso en Tarzan. Al final de la història, com no podia ser d'altra manera, també ell prefereix deixar la selva per marxar amb la Jane i viure entre els humans. A la Fundació Mona, els micos poden ser micos. Quan marxo, no m'atreveixo ni a dir-los adéu. ●